

GENTSE BROUWERSUITHANGTEKENS IN 1494 EN IN 1663

Het "Gildeboek van de Pijnders" uit het Gentse stadsarchief (186/1 folio 25 r° en v° en folio 26 r°) vermeldt Gentse brouwerijen uit het jaar 1496 (1).

Het is een verbluffend volkskundig-historisch document.

In die tekst (2) staat een schets en het toegepaste pijnderstarief naast elke brouwerijbenaming. Het gaat hier duidelijk om uithangtekens, uithangborden of gebeurlijk ook gevelstenen, honderd en vier tekeningen in totaal. (Naast enkele benamingen ontbreekt een schets, o.m. bij de laatste vijf. Hadden die brouwerijen misschien geen uithangteken?)

We staan verbaasd over dat groot aantal (111!) brouwerijen in onze stad, maar we zijn erg dankbaar om die rijke, authentieke informatiebron uit de 15de eeuw.

Of het nu gaat om tekeningen of schilderijtjes die oorspronkelijk op plankjes boven de winkeldeur, op de deuren zelf of op de gevels waren aangebracht of eventueel in steen gebeiteld, om het even.

Zeker is, dat ze *plaatsbepalend* waren, b.v. "Int tharekin (arendje) achterden Jacoppinen", "Int zwaenkin daerneven"; "Inde pale an cleen vleeschuus", "Int vispaen ieghen overe" enz. Meer dan waarschijnlijk lagen ze aan de basis van enkele straatbenamingen. Daarenboven zijn ze de weerspiegeling van het maatschappelijk leven uit die periode inzake kennis, bezigheden, geloof enz. De keuze der onderwerpen staaf dit.

1. Gebruiks- en beroepsvoorwerpen

Inde belle. Inde mande. Inde tassche. Inde pale. Inde cogge. Inden roostere. Inden keerscorf. Inden lanteerne. Inden spiegelhel. Inde rake. Int houfisere. Inden teenen pot. Int spikelboor (zwengelboor). Int paenderkin (mandje). Inde cause. Inde sickele. Int laghelkin (tonnetje). Inden voetboghe enz.

2. Dieren

Int zwaenkin. Int perdekin. Int beerkin. Int paukin. Inden papengaey. Int lammekin. Inden snouc. Int everhooft. Inden hertshoorn. Int scominkele (kleine aap). Inden katere enz.

3. Feodale en burgerlijke wapenkunde

Int tharekin. Int scildekin. Inden rooden hoet. Inden hellem. Inden roen leeu. Inde lelie. Int guldiin hoofd. Inde drie duiven enz.

4. Planten

Inde roose. Int hulsekin (hulstboom, palmboom). Inde lelie enz.

(1) Zie ook V. Vander Haeghen, Les brasseries à Gand au XVe et XVIe siècle, Gand, 1886. Volgens deze auteur had de reproductie v.d. uithangtekens waarschijnlijk tot doel de ongeletterde pijnders te helpen bij het opsporen der toe te passen tarieven.

(2) Zie toegevoegde fotografische kopij.

5. *Mythologie en verhalen*

Inde meerminne. Inden blenden zele. Inden wildenman. Int moriaenshoofd enz.

6. *Godsdienst*

Inden inghele. Int bachghinhof. In inghelborch (engelenburcht). Int moriaenshoofd enz.

7. *Hemellichamen*

Inde mane. Inde sterre. Inde guldin weerelt.

Zoals blijkt uit de lijst, ging de voorkeur der brouwers naar benamingen, gekozen onder de *gebruiksvoorwerpen*, de *wapenkunde* en de *plantnamen*.

Opmerkelijk is ook dat verscheidene brouwerijen geconcentreerd waren in "*buter ketelpoorte*" (Nederkouter), "*buter torren poorte*" (Hoogstraat), in de *Veldstraat* en in *Onderbergen*.

LIJST DER UITHANGTEKENS UIT HET "GILDEBOEK DER PIJNDERS", 1494

Inde belle an tsente Michielsbrugghe
Int tharekin (3) achterden Jacoppinen (bij Predikherenlei)
Int zwaenkin daerneven
Int scildekin onder berghene
Int perdekin onder berghene
Int beerkin onder berghene
Int paukin onder berghene
Inden inghele onder berghene
Inde mande onder berghene
Inde tassche buter santpoorte (bij Annonciadenstraat)
Inde meerminne up diperstrate
Inde pale bider waelpoorte (Brugse Poort)
Inden papengaey voor de lazarie (Hoogstraat : Pesthuis)
Inde cogghe voor tsente lysbetten (Begijnhof)
Int bachghinhof van tsente lisbetten
Inde inghel inde borchstrate
Int peerdekin inde borchstrate
Inden roostere inde borchstrate
Int lammekin buter torren poorte (Hoogstraat)
Inden keerscorf buter torren poorte
Inden lanteerne buter torren poorte
Inden spieghel buter torren poorte

(3) Dezelfde dubbelkoppige adelaar treffen we tijdens de middeleeuwen aan op het wapen van het Gentse verversambacht: witte dubbelkoppige arend op rood veld (zie P. Bergmans, *Armorial de Flandre du XVIe siècle*, Brussel en Parijs, 1919). Ging het hier gebeurlijk om de vergaderplaats van de Gentse ververs?

Inde rake buter torren poorte
 Inde pale buter torren poorte
 Int houfisere buten torren poorte
 Int evershooft inde drapstrate
 Inden hertshooren inde drapstrate
 Inde lelie ande minne brugghe (Jan Breydelstraat)
 Inden rooden hoet tsanders walle (Prinsenhof)
 Int thaenkin (4) tsanders walle
 Inde valke tsanders walle
 Inden teenen pot tsanders walle
 Inden osse ande liefbrugghe
 Inden horne ande liefbrugghe
 Int peerdekin ande gheltmunte
 Int zwaenkin bider scaepbrugghe (Sleuteltjesbrug aan Grauwpoort)
 Inden sleutelle over de scaepbrugghe (5)
 Inde roose up meerem bachten tempelhuus
 Inden herdt up meerem
 Inde rake an meerem brugghe
 Int spikelboor up de mude
 Int hulsekin up de mude ghenam't thoech huus
 Inde lanteerne up de mude
 Inde cause up de mude
 Inden snouc voordien filendieusen (Rode Lijvekenstraat)
 Inden hellem upt slusekin tusschen poorten
 Inden roen leeu an plaetsekin bachter dauborch (6)
 Int paenderkin up dauborch
 Inde lelie ande suvelbrugghe
 Inden papengaey ande crane (Kraanlei)
 In inghelborch inde langhemunte
 Int scomminkele inde langhemunte
 Int houfisere inde langhemunte
 Inden lanteerne inde langhemunte
 Inde inghele inde waeistrate
 Int hulsekin inde waeistrate
 Inde cause inde waeistrate
 Inden keerscorf up plaetsekin achter vrindachmaerct
 Int moriaenshooft daer naerst
 Int laghelkin over de vrindachmaerct
 Inde naelde over de vrindachmaerct
 Int wielkin over de vrindachmaerct
 Inde cogghe upden cortten steendam

(4) Hierbij staat geen tekening

(5) Zie gevelsteen "De Drie Sleutels" aan de Grauwpoort

(6) "Rode Leeuw", hoek Lange Munt - Groot Kanonplein (?)

Inde rake upden cortten steendam
Int evershooft upden cortten steendam
Inden blenden ezele bider nieuwerbrugghe (Keizer Karelstraat)
Inden blaesbale upde selve strate
Inde mane ande nieubrugge
Inden hoorne ande nieubrugge
Inde cogge ande nieubrugge
Int guldiin hooft an tpas (Rode Torenstraat)
Int hulzeken an tpas
Inde meerminne over de nieubrugge
Inde roose over de nieubrugge
Int tsint Jooris up den reept (4)
Inden bekere buter braempoorte (Brabantpoort)
Inde zwane buter braempoorte
Inde ghecroende lelie buter braempoorte
Inde cause overscelde (land v. Brabant, naar Keizerpoort toe)
Inden hoorne overscelde
Inde vust overscelde
Int hulsekin overscelde
Inde sterre bider volderhuus (Brabantdam, kapel)
Inde pale an cleen vleeschuus (Bij Brabantdam)
Int vispaen ieghen overe
Inden spiegele ter vierweechscee (aan Korte Dagsteeg)
Int thaenkin upden calanderbergh
Inden wildenman buter walpoorte
Inde vust buter walpoorte
Int lammekin buter walpoorte
Int verxkin te spriete buter ketelpoorte
Inden hertshoren buter ketelpoorte
Inde beerie buter ketelpoorte
Inde cogge buter ketelpoorte
Inde rake buter ketelpoorte
Inde rose buter ketelpoorte
Inde sickle buter ketelpoorte
Int duufkin buter ketelpoorte
Int ketelkin inde velstrate
Inde valke inde velstrate
Int meulekin inde velstrate
Inde lelie inde velstrate
Inde horen inde velstrate
Inde inghele inde velstrate
Inde drie duiven inde velstrate
Inde byloke neffens spittael

Hierop volgen nog enkele brouwerijnamen zonder schets :
 Inde scelpen inden hooghen quaetdam (Kwaadham)
 Inden neren quaetdam int tzaenkin (Roskamstraat)
 Inden voetboghe anden wijenaerde (Wijdenaard bij Reep)
 Inde guldin weerelt buten der braempoot
 Inden katere up meerem

* * *

Vergelijken we vorige lijst met een andere, in 1663 door Just. Billet opge-
 maakt en opgenomen in zijn "Politye boeck" (IV, folio 80 v° en 81 r°
 en v^o) (7).

Op dat ogenblik waren er te Gent nog eenenvijftig brouwerijen. Opmer-
 kelijk is, hoeveel benamingen, hier uithangtekens, de jaren trotseerden
 en hoe we op dezelfde plaats hetzelfde uithangbord van 1494 in 1663
 terugvinden. Enkele voorbeelden zullen dat verduidelijken.

1494	1663
Inden teenen pot, tsanders walle	Tinnenpot, achter 't Princenhof (Sanderswal)
Inden inghele, onder berghene	Inghel, onderberghen
Inde tassche, buter santpoorte	Tassche, deur de Zantpoorte bij d'Annonciaten
Inde cogghe, voor tsente lysbetten	Cogghe, op de Baghinnegracht (H. Elisabeth)
Inden keerscorf, buter torren poorte	Keerscurf, op d'hoochstraete (bij Turrepoort)
Int houfisere, buter torren poor- te	Hoefijzer, op de Poele (idem)
Inden sleutelle, over de scaep- brugghe	Sleutelken, bij de Schaepbrugghe (Grauwpoort)
Inde rake, an meerem brugghe	Raecke, inde Paelijnckstraete, bij de Chartreusen (Meerhem)
Inde lelie, ande suvelbrugghe	Lelie, in de Suijvelsteghe (Meerseniersstraat)
Inden hoorne, ande nieubrugghe	Hooren, op de Nieuwstraete (aan de Nieuwbrug)
Inde cause, overscelde	Cause, op den Brabantdam (aan O- verschelde)
Int hulsekin, overscelde	t'Hulstken, op den Brabantdam
Inde rose, buter ketelpoorte	Roose, inden Neercauter, op St.Pie- ters (aan Ketelpoort)
Int ketelkin, inde velstrate	Ketel, inde Veldtstraete

(7) Zie ook V. Vander Haeghen, Les brasseries à Gand au XVe et XVIe siècle,
 Gand, 1886 en toegevoegde kopij.

Inde horen, inde velstrate
Int meulekin, inde velstrate
Inde drie duiven, inde velstrate
Inde naelde, over de vrindach-
maerct

Hooren, inde Veldtstraete
t'Meuleken, inde Veldtstraete
Dry duyven, inde Veldtstraete
Naillie, bij t'clooster van Baudeloo
(Vrijdagmarkt)

* * *

Het leefpatroon was in 1663 weinig gewijzigd. De interesse ging nog steeds naar dezelfde onderwerpen. Nieuw in de reeks blijken een paar belangrijke Vlaamse steden te zijn. Er werd ook meer gereisd! Naast sommige uithangtekens staat de familienaam der eigenaars-brouwers vermeld.

Het aantal brouwers viel terug op minder dan de helft.

De onderwerpen der uithangtekens uit de lijst van J. Billet werden geput uit volgende groepen :

1. *Gebruiks- en beroepsvoorwerpen* : ancker, balance, clocke, cause, coghe, lantheiren, paele, raecke, spiegel, tassche enz.
2. *Dieren* : t'hertjen, t'haentien, leeuw, peerdeken, pauw, t'vercken, salm enz.
3. *Feodale en burgerlijke wapenkunde* : drij duijven, dobbelen ancker, vijf helmen, croone.
4. *Hemellichamen* : halfmaene, sterreken, sonne, weireldt.
5. *Planten* : t'hulstken, roose, lelie.
6. *Mythologie en verhalen* : eenhoorn, fortuijne, vier heemskinderen.
7. *Steden* : Antwerpen, Mechelen.
8. *Godsdienst* : inghel, lammeken.

VOLLEDIGE LIJST DER UITHANGTEKENS, OPGENOMEN IN HET
"POLITYE BOECK", DOOR J. BILLET, 1663

Antwerpen an de Coepoorte (8)
Ancker door de Ketelpoorte
Balance op de Leije achter de Predicheeren
Boghe bij de Liefvebrugghe
Clocke op het Steendam
Cause op den Brabantdam
Croone op de Muije
Cogghe op de Baghinnegracht

(8) In deze lijst staan de uithangtekens alfabetisch gerangschikt.

81

Caule op den Waabandam,
 Croone op de Minge,
 Coegse op de Baggumegraet, Pieter Boume.
 Des dachten inde Aedts stracte, Daco. Iseppel
 Tobbeten Ducker op St. Christ,
 Een cooren Ende Pasterepoorte, Daco Pieter vander Velle,
 Fortuyn.
 Hooru inde Aedts stracte, Daco. Staelden
 Hoort op de Nicuustacte, Staegsenae
 Hoefstien op de Doele,
 hordt int gzevat
 Halfmaene op de Nicustracte
 Hoepel op den Waabandam,
 Hoehjen op Licetlie,
 Huesthen op den Waabandam,
 Huchien Tu deubuer, de weduwe Maurice.
 Inysel onder beeggen,
 Keerscut op deoogstracte,
 Ketel inde Aedts stracte, Van Loucheit beegsel,
 Lammehen op de buigstra vander Stuyt,
 Leenw op de Baggumegraet, Adriane de Clecq,
 Lant genen op de Nicuustacte,
 Letic inde Sijuelstege,

Brouwerijen te Gent in 1663 : uithangtekens.
 (zie : J. Billet. Politye boeck IV - folio 81 r°)

Drij duiven inde Veldtstraete
 Dobbelen ancker op St.-Christ (H.-Kerst)
 Eenhoorn inde Posternepoorte (9) (Houtlei)
 Hooren inde Veldtstraete
 Hooren op de Nieuwstraete
 Hoefijzer op de Poele
 Hoedt int ghewat
 Halfmaene op de Nieuwstraete
 Hoepel op den Brabantdam
 t'Hertjen op de Tichelrie
 t'Hulstken op den Brabantdam
 t'Haentien in d'Auburgh
 Inghel onderberghen
 Keerscurf op d'hoochstraete
 Ketel inde Veldtstraete
 Lammeken op de burghstraete
 Leeuw op de Beghinnegracht
 Lantheiren op de Nieuwstraete
 Lelie in de Suijvelsteghe (Meersenijsstraat)
 Lelie door de Vijfwindtgaeten (Lange Violettenstraat)
 t'Meuleken inde Veldtstraete
 Mechelen inde Crommewaele
 Naillie bij t'Clooster van Baudeloo
 Paele inde Brabantstraete bij de Watermeulen (aan de Reep)
 Pauw op d'Hoochstraete
 Peerdeken op de Slijpstraete
 Raecke inde Paelijnckstraete bij de Chartreuzen
 Roose inden Neercauter, op St.-Pieters
 Swaene op de Coorenleie
 Sleutelken bij de Schaepbrugghe
 Spiegel inde Brabantstraete
 Sterreken op de Tijkstraete (bij de Petercellepoort)
 Sonne op Sinte Pieters
 Salm bij t'Clooster van Baudeloo
 Tassche deur de zantpoorte bij d'Annonciaten
 Tinnenpot achter t'Princenhof
 Vijf helmen inde Drapstraete
 Vier heemskinderen opt Steendam
 t'Vercken inde Waeijstraete
 Wildeman deur de Braempoorte, Sinte Pieters
 Weireldt over de Nieubugghe
 Wanneken an den Halsbreker (Meerhem)

* * *

(9) Tussen "Eenhooren" en "Hooren" komt "FORTUIJNE" doch zonder plaatsbepaling.

Interessant om te noteren is dat er, in vergelijking met de 15de eeuw, een aantal brouwers zich nu ook in de omgeving van de Brabantdam gingen vestigen.

Volgende uithangtekens bleven als gevelsteen of als gevelversiering tot op heden bewaard :

- de Lelie in de Suijvelsteghe (nu Meersenijsstraat nr 10.)
- de Pauw op d'Hoochstraete (Nu Hoogstraat nr 9)
- De Swaene op de Coorenleije (nu Koornlei nr 9)
- het Sleutelken bij de Schaepbrugge (nu aan de Grauwpoort)
- de Vier heemskinderen opt Steendam (nu Steendam nr 57)
- het Wanneken an den Halsbreker (nu St.-Salvatorstraat nr 1)

L.H.

NOG EENS KARELKE WAERI

In de 'Ghendtsche Tydinghen' Nr 5 van 1972 hebben wij een documentaire fiche gepubliceerd die gewijd was aan deze populaire Gentse figuur. Wanneer wij daar nu op terugkomen zijn daar 2 redenen voor : in de eerste plaats waren wij toen nog helemaal niet uitgepraat, in de tweede plaats werd er de laatste jaren zo veel gezeverd over Karelke Waeri en werden er zo veel onzinnigheden verteld, dat het de hoogste tijd wordt zekere zaken recht te zetten.

De ware figuur van Karelke werd totaal vervormd en men kan dan ook den indruk krijgen dat ze enkel maar gebruikt wordt voor zaken waar Karelke nooit iets mee te maken had.

Zo kan het toch wel op zijn minst verbazingwekkend genoemd worden dat men op de "Mallepunt" in Brussel gaat verkondigen dat Karelke Waeri gesneuveld is in een gevecht met katholieke studenten !!! (Comment on écrit l'histoire).

Anderzijds kan men evenmin zijn ogen geloven wanneer men niet zo lang geleden in een interview verschenen in een Gentse krant de volgende passage kon lezen : Zo'n kontestataire figuur, iemand die in zijn eigen tijd geschuwd werd als de pest". Stel u voor !

Bepaalde radio- en T'V'-uitzendingen hebben er overigens niet toe bijgedragen een juist beeld te geven van de figuur van Karelke Waeri.

Van de nog in leven zijnde kleinkinderen zijn er 2 die Karelke nog gekend hebben, namelijk Mevrouw De Valck (oudste dochter van een zoon van Karelke) en de Heer Rodolf Procureur (oudste zoon van de enige dochter van Karelke). Toen hun grootvader in 1899 stierf waren zij respectievelijk 8 en 5 jaar oud. Beiden (die tussen haakjes gezegd lid zijn van onze Kring) bewaren nog levendige herinneringen aan de figuur van hun grootvader. Anderzijds is het zó dat zij vanzelfsprekend nog veel over hem weten via hun ouders.

Met beiden zijn wij eens een babbeltje gaan doen en wij hebben er en-